

Beste aanwezigen,

tot 2014 zijn we er in deze stad altijd redelijk in geslaagd om een hoop achterhaalde modieuze neoliberale flauwekul, waarvan de houdbaarheidsdatum feitelijk al voor het uitbreken van de kredietcrisis in 2008 verstreken was, maar de onzinnigheid nadien toch echt aan iedereen met een minimum aan intelligentie duidelijk geworden had moeten zijn, buiten de deur te houden. Ik denk bijvoorbeeld aan de lang door Haagse dictaten dreigende verkwanseling op de markt van het Gemeentelijk Vervoerbedrijf. Het is echter de vraag of dat in de huidige politieke constellatie, waar de SP haar linkse inborst heeft verkocht om twee stoeltjes aan de colleegetafel te mogen bezetten, nog steeds mogelijk is.

Juist op het gebied van essentiële sociaal-democratische uitgangspunten, die toch ook voor een zich socialistisch noemende partij maatgevend zouden moeten zijn, dreigt de SP hier in Amsterdam als rode rand van een rechts college te vervallen in de fout die de PvdA in de jaren negentig landelijk met de Paarse coalitie in Den Haag heeft gemaakt: in ruil voor een tijdelijke extra schotel linzen voor de lagerbetaalden de instrumenten uit handen geven waarmee de continuering van beleid dat ook rekening met de lagerbetaalden houdt en alle burgers via de overheid een greep op de economie en daarmee op de eigen samenleving garandeert, in de toekomst onmogelijk wordt gemaakt.

Zoals twee decennia terug, in het kader van de privatiseringswaan en de heilige markt landelijk veel van het collectieve tafelzilver is verkwanseld, waardoor publieke instituties zoals de posterijen en de spoorwegen gedevalueerd zijn en de megalomane ontsporing mogelijk is geworden, die ons de ondergang of bijna-ondergang van Meavita, Vestia, Amarantis en dat ROC in Leiden heeft gebracht. Het opvallende is daarbij overigens dat toen niet alleen de PvdA zich daaraan heeft bezondigd, maar ook de partij die zich toch min of meer als geestelijke erfgenaam van de gewezen radicaal-liberalen van het kaliber-Treub beschouwt, die indertijd juist veel openbare nutsbedrijven in collectieve handen gebracht heeft. Vooral de rampzalige aanjagersrol van Hans Wijers mag hier voor het nageslacht niet onvermeld blijven.

Amsterdam dreigt nu, als gevolg van een uit kortetermijnsdenken voortvloeiende luchthartige laissez-faire-politiek, in dezelfde valkuil te vallen, die haar tot nu nog redelijk bespaard is gebleven. Op het letterlijk volstromen van de binnenstad met bierfietsen, rolkoffers en andere geneugten van het moderne touristische massaleven werd totnutoe vanuit het stadhuis als voornaamste reactie vernomen dat de bewoners niet moesten zeuren en anders maar moesten verkassen. Het was goed voor de economie, en wat goed verdient, is volgens sommige politici, wier wereldbeeld zich tot eenzijdig economisch denken heeft verengd, per definitie goed in zichzelf.

Pas toen een der wethouders, in 2014 plotseling zonder vooraf ooit aan de kiezers te zijn gepresenteerd vanuit Den Haag ingevlogen, zelf in een fietsersfile belandde, schijnt het kwartje gevallen te zijn en begon voorzichtig het besef te dagen dat de binnenstad van Amsterdam qua omvang zich nu eenmaal niet meten kan met die van Londen, Rome of Parijs, en zich dus omwille van de leefbaarheid voor de eigen inwoners ook niet in het hoofd moet halen om die drie wereldsteden qua bezoekersaantallen en hotelgasten naar de kroon te stoten. Want de heiligverklaring van de markt heeft inmiddels ook hier geleid tot een epidemie van nieuwe hotels en particuliere kamerverhuur via Airbnb. Het is hier immers veel lucratiever om een pand op te kopen en dan per nacht aan toeristen te verhuren, dan om er zelf te gaan wonen. Een dergelijke onttrekking van huizen aan de woningvoorraad heeft onvermijdelijk een grote prijsopdrijvende werking, wat bij de huidige woningschaarste gaandeweg tot het verjagen van lagerbetaalden en middengroepen uit de stadsdelen binnen de ringweg leidt.

Omgekeerd is inmiddels reeds het eerste krankzinnig dure penthouse op het Westerdok verkocht, waarbij het maar de vraag is of de koper ook bewoner wordt, dan wel het vooral - met het oog op verder stijgende grondprijzen - als een leuke belegging ziet. In het laatste geval dreigt als deze ontwikkeling doorzet Amsterdam Londen - het grootste schrikbeeld voor een stad in Europa - achterna te gaan, waar in het centrum hele straten spookstraten geworden zijn, omdat de steenrijke Russische, Arabische of Chinese eigenaren er zelden vertoeven. Dat wat Amsterdam voor heeft op vrijwel alle andere Europese hoofdsteden en uniek maakt - de vergaande vermenging van rijk en arm, die Amsterdam zich ook binnen Nederland in gunstige zin van Rotterdam en Den Haag doet onderscheiden - dreigt zo als gevolg van een ongelukkige tijdelijke politieke constellatie langdurig verloren te gaan.

Juist tegen die achtergrond is het onbegrijpelijk dat de SP in 2014 met de uitkleding van een van de belangrijkste geschikte overheidsinstrumenten om deze wenselijke menging in stand te houden, namelijk de erfpacht, heeft ingestemd. Juist de erfpacht maakt het voor een stadsbestuur mogelijk om ten bate van ons allemaal - en niet slechts ten dienste van de luidruchtige *happy few* - enige greep op de demografische samenstelling van de afzonderlijke delen van de stad te houden.

Daarnaast is er nog een zeer principieel argument: dat de waardevermeerdering van de grond niet de toevallige individuele eigenaar, maar de gemeenschap als geheel ten goede komt. Met die morele motivatie is de erfpacht indertijd ook door Treub ingevoerd. De prijs van een perceel wordt immers door twee zaken bepaald: door de grond sec, en door de opstal. De waarde van die opstal kan door de eigenaar zelf vermeerderd worden door op eigen kosten allerlei verbeteringen aan te brengen - in dat geval is het ook redelijk dat hij bij een eventuele verkoop van die investering profiteert.

Voor een stijging van de waarde van de grond zelf geldt dat nadrukkelijk niet. Die is *niet* de verdienste van de eigenaar. Voorzover die waardeverhoging niet puur met toenemende schaarste samenhangt, is zij vooral te danken aan de locatie, en daarmee aan de kwaliteit van de omgeving, en dus aan de investeringen die de stedelijke overheid daarin van ons aller belastingcenten doet. Het is dan ook niet meer dan fatsoenlijk dat de meerwaarde dáárvan - anders dan in het geval van een verbeterde opstal - ook de stadskas ten goede komt. In feite gaat het hier om het heikele thema van de grondpolitiek, waarover al het kabinet-Den Uyl ooit struikelde, omdat dienaangaande zich vanouds de geesten tussen links en rechts scheiden. Voor de eersten is het collectief langetermijnsbelang maatgevend, voor de tweeden zij dat de kortetermijnsgrillen van de markt.

Van in wat voor samenleving wij terecht komen, als de laatsten toonaangevend worden, kregen wij recent een voorproefje bij het Haagse bezoek van de nieuwe kapitalistische oppergoeroe Bill Gates, door VVD, CDA en D66 zodanig aanbeden, dat hun fractieleiders persoonlijk bij Hem - en schrijf dat Hem gewoon maar met een hoofdletter - te biecht gingen, om zich aan Zijn Onmetelijke Wijsheid te laven. In ruil voor het massaal gebruik maken van allerhande belastingontduikersparadijzen - waaronder vast ook dat aan de Zuidas - deed God Gates namelijk in de vorm van liefdadigheid ook iets voor de samenleving terug.

Inderdaad, liefdadigheid: dat wat, mede dankzij het knokken van sociaal-democraten en vakbeweging vele decennia geleden, gaandeweg een recht geworden was, wordt nu namelijk weer steeds meer een gunst. Gates namelijk bepaalt namelijk helemaal zelf, zonder enige democratische controle, aan welke maatschappelijke doeleinden al die miljoenen die hij eerder via slinkse constructies aan de fiscus onttrokken heeft, besteed zal worden. En Gates zag dat het goed was, om Genesis 1:18 te parafaseren.

Daar zullen ook vast best nuttige bestemmingen bij zijn, zoals dat ook voor de verlicht-absolutistische koningen uit de achttiende eeuw opging. Alleen wordt zo de burger buitenspel gezet, want de door hem gekozen en aan hem verantwoording schuldige instanties die daar tot voor kort nog over gingen, staan nu opnieuw buitenspel. Met de voortdurende belastingverlagingen heeft de overheid daarbij bovendien ook zelf de eigen speelruimte om namens de bevolking beslissingen ten algemene nutte te nemen verkleind. Dat laatste is eveneens van negatieve invloed op de mogelijkheden om werkgelegenheidsbeleid te voeren en daarbij gericht armoede en dreigende ghettovorming te bestrijden - het andere thema van deze avond.

Dat is te belangrijk om alleen maar aan de markt over te laten - eenstemmer omdat juist de markt dit probleem niet kan oplossen, zoals een blik op Amerika leert: in de vrije markt ginds hebben lageropgeleiden drie baantjes tegelijk nodig om nog enigszins het hoofd boven water te kunnen houden. Maar ook in Nederland doet dit probleem

zich, als gevolg van de explosieve groei van het schijn-ZZZP-erschap - van klusjesman tot alfahulp - in toenemende mate voor.

Er zijn veel minder banen dan er werkelozen zijn, en dat maakt elk geroep dat werkelozen gewoon meer hun best moeten doen tot gemakzuchtige borrelprietpraat. Dat geldt speciaal voor de perspectieven van lageropgeleiden en ouderen - zeker de laatsten zijn momenteel nagenoeg kansloos. Maar ook voor anderen ligt het werk niet voor het oprapen. Een korte persoonlijke noot: ik heb, zelf sinds 2002 ZZZP-er, een paar maanden geleden voor het eerst sinds jaren weer gesolliciteerd, op een baan in de journalistieke hoek. Er waren niet minder dan achthonderd - achthonderd! - kandidaten.

Of een ander voorbeeld, een kennis van mij in een stad in het oosten des lands, een stuk jonger dan ik, met een scheikundige opleiding op MBO-niveau. Keuze uit twee banen: de ene met miserabele ARBO-condities - veel te zwaar sjuouwwerk - waarvoor dus vooral jongeren worden misbruikt, omdat twintigjarigen nog niet over spierpijn gaan klagen maar die negeren - de blijvende schade is van later zorg. De andere baan: reisafstand zeker twee uur heen en twee uur terug, naar een fabriek ver buiten de bebouwde kom en dus onbereikbaar via openbaar vervoer. De baan eerst slechts voor een jaar op zicht, zonder enige garantie op verlenging. Daar ga je dus niet je met moeite betaalde eigen huisje voor verkopen; mijn kennis was bereid om voor door de week een kamer te zoeken, maar die kon, anders dan de niet geringere reiskosten, niet worden vergoed. Op die wijze zou hij amper iets overhouden.

Ik vrees dat dit soort situaties inmiddels niet meer uitzonderlijk is: voor jou immers tien anderen die 'minder moeilijk doen'. Als gevolg van de in de jaren negentig ingezette deregulering en flexibilisering, die niet van de globalisering en dreigende verplaatsing van werk naar lage-lonen-landen valt los te zien, vindt sluipenderwijs een *race to the bottom* plaats, die veel kwalijke praktijken en vormen van feitelijke rechteloosheid uit de negentiende eeuw weer gangbaar dreigt te maken, nadat wij die dertig jaar terug als voor altijd achter ons liggend beschouwd hadden. Het is hoog tijd dat hieraan paal en perk wordt gesteld. Dat zal de markt zelf echt niet doen, en moet dus komen van de overheid. Het is, terugblikkend op en met kennis van de ontwikkelingen van de laatste tweehonderd jaar sinds het begin van de industriële revolutie, ronduit verbijsterend dat dit elementaire inzicht de afgelopen jaren als gevolg van modieus marktgebabbel zo snel verloren kon gaan.

Thomas von der Dunk, 4 februari 2016